

Для країн Центральної Азії залишається важливим не лише подальше балансування між РФ та КНР. Щоб не допустити домінування жодної з останніх, центральноазійські країни охоче використовують свої відносини із США, державами Європи, а також іншими міжнародними суб'єктами, що мають достатній інвестиційний ресурс. Внаслідок цього в регіоні час від часу виникає активізація американського, європейського, турецького, іранського зовнішньополітичного вектору. В цілому, ШОС сьогодні має набагато більше проблем, ніж практичних відповідей на існуючі виклики і реальних програм. Цей висновок може бути загальним для міжнародної діяльності держав ЦА. Проте шукати потрібні відповіді набагато ефективніше в межах багатосторонніх переговорних механізмів, що загалом відповідає світовим практикам і тенденціям.

Використані джерела та література:

1. Китай наступає: Росію витесняють из Центральной Азии. 20.09.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.capital.ua/ru/publication/132685-kitay-nastupaet-rossiyu-vytesnyayut-iz-tsentralnoy-azii#ixzz60XpIEemCL>
2. 17,6% бюджета ШОС намерен финансировать Казахстан. 13.02.2018. – [Електронний ресурс]: <https://zonakz.net/2018/02/13/176-byudzheta-shos-nameren-finansirovat-kazakhstan/>
3. Москва выступила против строительства Транскаспийского газопровода под предлогом заботы об экологии. 17.07.2019. – [Електронний ресурс]: https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2019/07/17/feature-01
4. Центральная Азия 2027: меняющийся стратегический ландшафт. Вероятные сценарии на десять лет вперед / Т.Т. Шаймергенов, М.А. Абишева. – Астана: Библиотека Первого Президента РК – Елбасы, 2017. – 122 с.

УДК 330.341.1

Фомін С.С.

СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОСОЮЗОМ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті проаналізовані результати роботи зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також основні внутрішні проблеми ЄС, серед яких найважливішими є кризові явища в економіці багатьох країн-членів ЄС, негативні наслідки ліберальної міграційної політики, яку пропагує керівництво Євросоюзу, зростання суперечностей між країнами-членами ЄС, зміцнення політичних позицій євроскептиків. Аналізується вплив, який всі ці

проблеми здійснюють на зовнішню політику Євросоюзу, зокрема, на можливість його подальшого розширення, включаючи можливість отримання Україною членства в ЄС.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, торгові квоти, євроінтеграція, протекціонізм, євроскептицизм, міграція, фінансово-економічна криза.

Фомин С.С. Сотрудничество между Украиной и Евросоюзом: проблемы и перспективы

В статье проанализированы результаты работы зоны свободной торговли между Украиной и ЕС, а также основные внутренние проблемы ЕС, среди которых наиболее важными являются кризисные явления в экономике многих стран-членов ЕС, негативные последствия либеральной миграционной политики, которую пропагандирует руководство Евросоюза, рост противоречий между странами-членами ЕС, усиление политических позиций евроскептиков. Анализируется влияние, которое все эти проблемы оказывают на внешнюю политику Евросоюза, в частности, на возможности его дальнейшего расширения, включая возможность получения Украиной членства в ЕС.

Ключевые слова: зона свободной торговли, торговые квоты, протекционизм, евроинтеграция, евроскептицизм, миграция, финансово-экономический кризис.

Fomin Serhiy The cooperation between Ukraine and the European Union: problems and prospects

The article analyses the results of functioning of the free trade area between Ukraine and the EU as well as the most important internal problems of the EU. Among such internal problems the most important ones are economic crisis trends in many EU member countries, negative consequences of the liberal migration policy advocated by the EU leaders, growth of contradictions among countries-members of the EC, strengthening of political positions of Eurosceptics. The article analyses the impact of all these problems on the EU foreign policy, in particular, on the possibilities of its further enlargement, including the possibility for Ukraine to obtain membership in the EU.

Key words: free trade area, trade quotas, protectionism, Eurointegration, Euroscepticism, migration, financial and economic crisis.

Найважливішою складовою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). У статті на основі аналітичних матеріалів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства і Держстату України, досліджень таких українських авторів як С. Саливон, Ю. Панченко проаналізовано результати роботи згаданої ЗВТ, вказані основні проблеми, які виникли в ході її функціонування та можливі корективи, що, на думку автора, могли б бути внесені в положення про вільну торгівлю в ході консультацій з представниками офіційного Брюсселя. Були також розглянуті сучасні внутрішні проблеми

Євросоюзу, серед яких слід виокремити кризові явища в економіці більшості держав-членів ЄС, труднощі, що виникли в зв'язку з масовою міграцією в Європу з країн «третього світу», зростання суперечностей між «старими» і «новими» членами ЄС, поширення ідей «євроскептицизму» (тобто, критичного ставлення до процесів євроінтеграції).

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати причини появи всіх вищезазначених проблемних питань і показати, як вони впливають на зовнішню політику Євросоюзу, зокрема, на можливості його подальшого розширення. Вступ до ЄС є стратегічною ціллю для України та сусідніх Молдови і Грузії. Тож вивчення можливостей для реалізації такої мети має важливе значення.

Перешкоди, з якими стикається Євросоюз, є предметом вивчення багатьох дослідників. В цьому зв'язку автор проаналізував роботи таких зарубіжних авторів, як Н. Брак, Н. Стартін, П. Бурас, З. Вег, К. Шульц, Л. Бершидський, К.-О. Ланг, С. Плученік, Т. Гроссе, Г. Аппенцеллер. Крім того, були вивчені зарубіжні інформаційні матеріали, які стосуються діяльності Євросоюзу.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС приділяє значну увагу торговельно-економічним відносинам обох сторін. Починаючи з 1 січня 2016 р. умови двосторонньої торгівлі регламентуються положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» цієї Угоди, тобто, передбачається створення зони вільної торгівлі. З 1 січня 2016 р. по 31 серпня 2017 р. діяв режим тимчасового застосування згаданих положень, а з 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію набула чинності в повному обсязі.

На цілу низку українських товарів Євросоюз встановив ставку увізного мита на рівні 0%, а на інші товарні позиції – скасування або зниження ставок увізних мит, яке відбувається щорічно рівними частинами, причому для кожної товарної категорії встановлений свій строк досягнення нульової ставки. Крім того, для певних українських товарів встановлені так звані тарифні квоти, які означають, що певна кількість зазначених товарних позицій може постачатися в країни ЄС за нульовою ставкою. Встановлення Євросоюзом безмитних тарифних квот передбачено для 36-ти видів українських товарів (переважно сільськогосподарських і продовольчих). Водночас, впродовж 5-ти років від дати застосування торговельних положень Угоди передбачається збільшення тарифних квот для 18-ти товарів. В свою чергу, Україна встановила тарифні квоти для 3-ох видів товарів (м'ясо

свинини, м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці, цукор) з низкою додаткових тарифних квот (м'ясо птиці та цукор).

Хоча Угода про асоціацію передбачає, що через декілька років мита в торгівлі між Україною і ЄС повинні бути повністю скасовані (для кожної товарної номенклатури встановлені свої строки), це не означає автоматичного вільного доступу українських товарів на ринок ЄС. Адже усі товарні позиції, які імпортуються на митну територію ЄС, в обов'язковому порядку повинні відповідати технічним, санітарним, фітосанітарним, екологічним та маркетинговим стандартам Євросоюзу. Все це вимагає від українських товаровиробників проведення модернізації виробництва з метою доведення якості своїх товарів до високих європейських стандартів, спроможності конкурувати на ринку ЄС з товарами інших держав, як членів ЄС, так і третіх країн. Зокрема, тих із них, що також мають з офіційним Брюсселем взаємні договори про асоціацію і ЗВТ та вже давно посіли на ринках ЄС міцні позиції. В свою чергу, для цього потрібні масштабні інвестиції в промисловість і сільське господарство України, що для багатьох українських товаровиробників є дуже складним завданням, особливо з врахуванням тих труднощів, з якими стикається українська економіка.

Практика встановлення для національних товаровиробників безмитних квот засвідчує, що деякі з них вичерпуються дуже швидко (наприклад, квоти на експорт пшениці, кукурудзи, меду), в той час, як інші квоти залишаються невикористаними. Часто-густо це можна пояснити тим, що українські товаровиробники просто не мають інвестиційних ресурсів, аби довести якість своїх товарів до європейських стандартів.

Проте, незважаючи на труднощі, за результатами 2018 р. Євросоюз став одним з основних торговельних партнерів України. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [1], в 2018 р., у порівнянні з 2017 р., обсяг українського експорту товарів і послуг до ЄС збільшився на 14,3%, або на 2,9 млрд дол. США, і досяг 23 млрд дол. Питома вага експорту товарів та послуг до країн Євросоюзу склала 40,3% від загального обсягу експорту товарів та послуг України. Одночасно, в 2018 р., у порівнянні з 2017 р., відбулося збільшення обсягів імпорту з ЄС на 12,7% (або на 2,9 млрд дол.), який сягнув 26,3 млрд дол. і склав 41,8% від загального обсягу імпорту товарів і послуг в Україну.

Деякі українські експерти відмічають [2], що зростання рівня українського експорту до Євросоюзу ще не призвело до рівнозначного

заміщення експортних обсягів, досягнутих у торгівлі з Росією до 2014 р. Так, у порівнянні з 2013 р., експорт українських товарів до ЄС в 2018 р. зріс з 16,9 млрд дол. США до 20,2 млрд дол., тобто на 3,3 млрд дол., або на 19,2%. Проте, ця сума компенсує менше, ніж 29% від втрачених обсягів колишнього експорту до Росії, які з 2014 р. зменшились на 11,4 млрд дол. Крім того, слід додати, що в 2018 р. товарний імпорт з ЄС в Україну ще не вийшов на рівень 2013 р., коли він складав 27 млрд дол. США.

Зменшився обсяг українського експорту й в інші держави, окрім Росії та країн-членів ЄС. Його рівень у 2018 р. склав лише 23,5 млрд дол. США, в той час, як у 2013 р. він дорівнював 31,3 млрд дол. Зокрема, знизився обсяг торгівлі України з країнами СНД, в тому числі з членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), з якими українська сторона у 2011 р. в Петербурзі підписала і згодом ратифікувала угоду про ЗВТ.

За результатами шести місяців 2019 р., частка ЄС в експорті товарів України становить 42%, в той час, як частка РФ складає лише 6,4% і дедалі зменшується. Для порівняння, у 2013 р. на РФ припадало близько 23,7% від загального обсягу експорту українських товарів, і майже третина продукції промисловості – 28,4% – збувалася на російському ринку [3].

Зниження обсягів торгівлі з Росією можна пояснити політикою Москви, яка припинила дію режиму вільної торгівлі щодо України із взаємним запровадженням економічних санкцій. Але інші країни-члени СНД і ЄАЕС зберегли режим ЗВТ відносно української сторони, і скорочення торгівлі з ними (зокрема, державами Центральної Азії і Закавказзя) можна пояснити погіршенням економічного становища в Україні. Зокрема, зниженням купівельної спроможності українського населення, а також перешкодами для перевезення товарів з України через територію Росії. Хоча з 1 липня 2019 р. російська сторона дозволяє перевезення своєю територією українських товарів до країн Середньої Азії і Закавказзя за умови наявності на транспорті пломб, на яких встановлена система ГЛОНАСС, яка дає можливість слідкувати за пересуванням і місцезнаходженням транспортних засобів.

Певну роль в скороченні товарообігу з країнами ЄАЕС відіграло створення ЗВТ між Україною і ЄС. Оскільки між українською стороною і Євросоюзом встановлена ЗВТ, одночасне її існування і з членами ЄАЕС здатне призвести до відкриття безмитного реекспорту територією України до зазначених країн європейських товарів на які, згідно із законодавством

ЄАЕС, накладається мито. За таких умов між Україною і країнами-членами ЄАЕС може діяти лише такий режим вільної торгівлі, який супроводжується низкою товарних вилучень, що й стало додатковою причиною скорочення товарообігу між Україною і ЄАЕС.

Як відмічається в дослідженні Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [4], наша держава експортує до ЄС переважно сировину і проміжні товари з відносно низькою технологічною складовою. Досвід показує, що іноземні інвестиції поки ще слабо сприяють виникненню в Україні інноваційної, високотехнологічної економіки. За даними українського Держстату [5], станом на 1 січня 2019 р., обсяг накопичених в Україні прямих іноземних інвестицій з усіх країн світу (тобто акціонерного капіталу) складав 32,9 млрд дол. США. У порівнянні з 1 січня 2018 р., цей показник зріс на 1,3 млрд дол., хоча станом на 1 січня 2014 р., обсяг накопичених іноземних інвестицій дорівнював 53,7 млрд дол. Тобто, за п'ять останніх років відбулося суттєве скорочення рівня іноземних інвестицій в Україну, майже на 21 млрд дол., що можна пояснити такими факторами, як війна на Донбасі, втрата територій, високий рівень корупції, непрозорість судової системи, відсутність сприятливого інвестиційного клімату тощо. Разом з тим суттєво скоротилися прямі накопичені інвестиції з Росії. Так, станом на 1 січня 2014 р., вони дорівнювали 3,5 млрд дол. США, а 1 січня 2019 р. їхній обсяг складав лише 596,3 млн дол.

Обсяг прямих накопичених інвестицій з усіх країн Євросоюзу також скоротився. Слід вказати, що зниження рівня прямих інвестицій з країн ЄС відбувалося впродовж десяти останніх років. Так, на 1 січня 2009 р. загальний обсяг накопичених прямих інвестицій з усіх країн ЄС в Україну дорівнював 28,1 млрд дол. США, а на 1 січня 2019 р. – 25,9 млрд дол. З останньої суми 9,5 млрд дол. (28,9%) надійшли з Кіпру, тобто, це фактично псевдоіноземні псевдоєвропейські інвестиції, а саме, – кошти українських громадян, які раніше вивели свої капітали до кіпрських офшорів. Проте, станом на 1 січня 2014 р., таких кіпрських інвестицій в українську економіку було набагато більше – 17,7 млрд дол. США. Отже, кіпрський офшор зі своїми відповідними показниками разом з панамським офшором (340,2 млн дол. або 1%) становить майже 30% від усіх накопичених прямих іноземних інвестицій в українську економіку станом на 1 січня 2019 р.

На 1 січня 2019 р., прямі інвестиції були вкладені в переробну промисловість (25,4% від загального обсягу), у видобувну промисловість

(5,3%), у виробництво харчів, напоїв і тютюну (8,7%), виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої мінеральної продукції (3,4%), у металургію (5,1%), в хімічну промисловість (2%), в будівництво (3%), у машинобудування (2,4%), в сільське, лісове та рибне господарство (1,4%). Як бачимо, інвестиції у реальний сектор України спрямовані, головним чином, на виробництво традиційних товарів середнього технологічного рівня і мало сприяють розвитку сучасних інноваційних і високотехнологічних секторів в українській економіці.

В той же час інвестиції в оптову і роздрібну торгівлю дорівнювали 16,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, операції з нерухомим майном – 12,9%, у фінансову та страхову діяльність – 11%. Таким чином, іноземні та вітчизняні інвестори віддають перевагу тим галузям, які не потребують довгострокових капіталовкладень і освоєння нових технологій, швидко окупаються і мають невеликі інвестиційні ризики. Все це підтверджується світовим досвідом, який свідчить, що корпорації провідних держав світу не передають менш розвиненим країнам унікальні високі технології аби не втратити свої монопольні позиції на світовому ринку високотехнологічних товарів.

Одна з причин, чому національний приватний капітал в Україні практично не йде у високотехнологічні галузі з довгостроковим виробничим циклом, є, на наш погляд, «відкрита для імпорту економіка». Коли імпортні мита малі або скасовані зовсім, нетарифні обмеження мінімізовані або відсутні, це призводить до насичення внутрішніх ринків іноземними товарами. В таких умовах національний бізнес не має стимулів вкладати будь-які значні кошти у розвиток вітчизняних високотехнологічних галузей виробництва. А в зв'язку з довгостроковою окупністю і високими ризиками щодо майбутньої рентабельності та можливостей збуту високотехнологічних товарів, це стосується й виробництва промислової продукції широкого споживання, оскільки відносно дешевий імпорт з Китаю, Туреччини та інших азійських країн робить національне виробництво економічно не вигідним.

Вказана ситуація призводить до того, що український бізнес, заробляючи гроші в Україні, вважає за краще вкладати їх в закордонні активи, ніж в розвиток українського виробництва. За даними Держстату України, станом на 1 січня 2019 р. в різних зарубіжних країнах світу було накопичено 6,3 млрд дол. США українських інвестицій, з яких у країнах ЄС – 6,1 млрд дол. (5,9 млрд дол. або 97,6% припадає на Кіпр). Друге місце, куди

йдуть інвестиції з України, посідає Росія (150,3 млн дол.). На третьому місці опинилася Латвія (60,9 млн дол.). За даними Нацбанку, в 2018 р. бізнес вивів за кордон дивіденди, зароблені в Україні, на суму 3,32 млрд дол. США, з яких 2,66 млрд дол. були викуплені на міжбанківській біржі. За оцінкою НБУ, 60-70% цих дивідендів походять з компаній, які належать українським громадянам і зареєстровані в офшорах [6].

Взагалі, відтік коштів за кордон є невід'ємним компонентом неоліберальної моделі, яка передбачає свободу руху товарів і капіталів. Застосування цієї моделі в менш розвинених країнах призводить до негативних наслідків. Коли між розвиненими державами і країнами, рівень економічного і технологічного розвитку яких набагато нижчий, створюється зона вільної торгівлі, то перші мають більше переваг від скасування торговельних бар'єрів і лібералізації руху капіталів. Натомість менш розвинені країни перетворюються, здебільшого, на ринки збуту для продукції з провідних світових держав і, відповідно, на постачальників для них сировини, напівфабрикатів та капіталів. В Україні економічні реформи із самого початку орієнтувалися на неоліберальну економічну модель, що призвело до деіндустріалізації, економічного та технічного відставання як від розвинених держав Заходу, так і від нових індустріальних країн, спонукало виїзд мільйонів українських громадян на заробітки за кордон.

В той же час досвід всіх розвинених країн свідчить, що для створення сучасної високотехнологічної економіки вживаються заходи, які не вписуються в неоліберальну модель, зокрема, протекціоністська політика щодо обмеження імпорту шляхом високих мит і нетарифних бар'єрів, щедre державне субсидування і підтримка національних товаровиробників, встановлення низьких ставок банківських кредитів, маніпулювання курсами національних валют тощо. Лише після досягнення високого рівня розвитку розвинені держави перейшли до більш-менш ліберальної торговельно-економічної моделі, хоча й не відмовилися від протекціоністських важелів. В останні роки в умовах зростаючих кризових явищ в світовій економіці рівень торговельного протекціонізму з боку провідних країн світу невпинно зростає, про що свідчить суттєва державна підтримка національних виробників у США, Китаї та західноєвропейських членах Євросоюзу.

Так, наприклад, у червні 2019 р. між Україною і ЄС була підписана угода про поступове збільшення квоти на український імпорт в Євросоюз м'яса птиці з 20 до 70 тис. т, але одночасно офіційний Брюссель вніс в цю

квоту необроблені курячі тушки, які раніше імпортувалися з України без будь-яких обмежень у безмитному режимі. Оскільки український імпорт до ЄС таких необроблених тушок почав швидко зростати, ситуація створювала загрозу для європейських товаровиробників, що спонукало Євросоюз до вживання протекціоністських заходів. Фактичне включення згаданої товарної номенклатури до загальної квоти для м'яса птиці нейтралізувало її збільшення. Тобто, заради захисту своїх товаровиробників, ЄС порушив попередню домовленість про вільний режим для імпорту на ринки Євросоюзу необроблених курячих тушок з України [7].

В той же час ЄС вимагає від української сторони скасувати мораторій на експорт лісу-кругляку, запроваджений в 2015 р. Через відмову його скасування Єврокомісія у 2017 р. відмовилася надавати Україні транш на суму 600 млн євро. Це спричинило торговельну суперечку між українською стороною та офіційним Брюсселем у межах ЗВТ. Як свідчать факти, мораторій виявився неефективним, оскільки закон дозволяє вивозити ліс під виглядом дров, внаслідок чого вся торгівля лісом перейшла в тінь. Проте, можливе скасування мораторію, на нашу думку, здатне призвести до повного знеліснення території України. На наш погляд, раціональне вирішення проблеми полягає в тому, щоб мораторій зберегти, одночасно скасувавши дозвіл на експорт дров. Останній фактично знецінює мораторій і створює можливості для масової вирубки. Необхідно вжити заходів задля розвитку вітчизняної деревообробної промисловості з одночасними рішучими діями з припинення нелегального вирубу лісів.

Користь від можливого скасування мораторію на купівлю землі сільськогосподарського призначення також виглядає сумнівною. В цьому випадку потужні іноземні агрофірми, приватизувавши величезні земельні площі і маючи великі фінансові кошти, зможуть монополізувати виробництво більшості видів агропродукції в Україні та витіснити національних товаровиробників з внутрішнього і зовнішнього ринків.

Натомість в Євросоюзі діє принцип повної свободи для пересування товарів, капіталів і робочої сили, а також багато правових актів, спрямованих на підпорядкування національного економічного і валютно-фінансового законодавства наднаціональному законодавству ЄС, на уніфікацію технічних, екологічних, санітарних і фітосанітарних стандартів, які не завжди враховують специфічні, місцеві особливості різних країн. Це нерідко призводить до того, що законодавство ЄС перетворюється на перешкоду

соціально-економічному розвитку менш розвинених країн-членів Євросоюзу. На цю обставину, зокрема, вказують дослідники з Польщі [8].

Експерти польського дослідницького Інституту ім. Собеського стверджують, що сучасна модель розвитку Польщі заважає обрати шлях такої модернізації, яка б базувалася на інноваціях. Вони роблять висновок, що «європеїзація може навіть закріпити нашу залежність та периферійне місце на карті Європи» [8, s.189]. Таку точку зору поділяє й чимало західних економістів. Вони вбачають нових членів ЄС країнами «периферійного капіталізму», що «в міжнародному поділі праці, перш за все, є ринками збуту для продукції з держав – «старих» членів Євросоюзу, а також резервуаром дешевої робочої сили». Тобто країнами, де процес накопичення капіталу не може відбуватися самостійно й економічне зростання яких майже повністю залежить від іноземних інвестицій [9].

Серед західних економістів поширена думка й про те, що нові члени ЄС потрапили у так звану «пастку середнього доходу». Завдяки прямим іноземним інвестиціям, фінансовій допомозі з бюджету і фондів Євросоюзу, вони досягли суттєвого підвищення стандартів життя, «середнього доходу», забезпечили зростання ВВП, проте не в змозі рухатися далі до більш високого рівня економічного і науково-технічного розвитку, притаманних найбільш розвиненим країнам ЄС [10]. Перебування у складі Євросоюзу виключає використання його новими членами тих переваг стандартної капіталістичної моделі, яка забезпечує більш активне державне регулювання економіки, тобто державний капіталізм, який посприяв економічному і технологічному прогресу в Японії, Південній Кореї, Китаї та інших нових індустриальних країнах світу, а свого часу й в решті розвинених державах Західної Європи. Згадана модель призвела б до конфлікту з керівництвом Єврокомісії, яке б звинуватило новачків у порушенні ліберального законодавства Євросоюзу [10, s.80-81].

Економічна ситуація в ЄС у значній мірі залежить від виділення з бюджету Євросоюзу відповідних дотацій, основними донорами яких є Німеччина, Франція, Великобританія й деякі інші західноєвропейські країни. У межах поточного бюджетного процесу в Євросоюзі (2014–2020) Польща отримувала й продовжує користуватися безвідплатною фінансовою допомогою в межах від 9-ти до 12-ти млрд євро щороку (зазначена сума становить різницю між фінансовим внеском Польщі в загальний бюджет ЄС і коштами останнього, отримуваними польською стороною). В залежності від

кількості населення, аналогічні цифри щорічної допомоги з боку фінансових структур ЄС для його нових членів коливаються в межах 3-5 млрд євро [11]. Водночас, у середовищі офіційних осіб Польщі та Угорщини залишається доволі поширеною думка про те, що бюджетні дотації ЄС – це лише компенсація за відкриття вказаними країнами своїх внутрішніх ринків для західноєвропейських товарів й інвестицій. А це призвело до їхнього перетворення в економічні колонії більш розвинених і заможних держав Західної Європи [12]. Зрозуміло, що економічні умови для менш розвинених членів ЄС здатні значно погіршитися впродовж наступного бюджетного процесу Євросоюзу у 2021–2027 рр., коли фінансову допомогу з європейського бюджету доведеться суттєво скоротити, включно з Польщею і Угорщиною.

Вирішення проблемного питання чи постати Україні в майбутньому повноправним членом Євросоюзу, залежатиме не стільки від успіхів чи невдач в розвитку національної демократії або економіки нашої країни, скільки від того, як розв'язуватимуться серйозні внутрішні проблеми всередині самого Євросоюзу. До таких проблемних питань слід віднести внутрішні фінансово-економічні труднощі, зокрема, кризу єврозони. Адже перехід більшості країн ЄС на спільну валюту «євро» призвів до їхньої відмови від національних грошових одиниць і суверенітету в монетарній сфері й, відповідно, до неможливості використання валютно-фінансових важелів задля запобігання кризам та мінімізації їхніх наслідків на національному рівні. Зокрема, вжиття необхідних заходів, спрямованих на зниження курсу національних валют до долару США з метою підвищення обсягів експорту та зниження дефіциту торговельного і платіжного балансів. Тобто, реалізації саме тих кроків, які наразі активно використовують Китай, США та інші країни світу, які експортують свої товари до країн Євросоюзу.

Станом на сьогодні, низка провідних європейських держав ще не вповні відповідають критеріям, необхідним для вступу в єврозону, або ж самі не бажають здійснювати такий крок. Це, насамперед, Великобританія, яка домоглася виходу зі складу ЄС на вигідних для себе економічних умовах, а також єврскептики в особі Данії, Швеції, Польщі, Чехії, Угорщини, Румунії, Болгарії та Хорватії. Зі свого боку, нобелівські лауреати в галузі економіки П. Крюгман і Д. Стігліц оцінюють створення єврозони як «провальний проект», в якому відсутні механізми збалансування макроекономічних показників у менш розвинених країн ЄС з великим платіжним дефіцитом, і

більш заможними провідними європейськими державами. Внаслідок цього, запровадження «євро» вигідне лише суб'єктам з розвинутою конкурентоздатною економікою на кшталт Німеччини [13].

Крім того, слід вказати на Брексіт та загальне зростання в Європі електорального впливу «євроскептичних» партій, які на чергових виборах в національні парламенти держав-членів ЄС та до складу Європарламенту суттєво покращили своє представництво. Найбільш радикально налаштовані євроскептики виступають за вихід своїх країн з Євросоюзу. Водночас, більш помірковані націоналістичні партії бажали б перетворення ЄС на певну асоціацію або ж союз цілковито суверенних держав.

Проте всі вони виступають за припинення або ж, принаймні, за різке скорочення міграції до Європи з країн «третього світу», оскільки, на їхню думку, ситуація загрожує національній безпеці більшості європейських держав, сприяючи зростанню рівня злочинності, включно з міжнародним тероризмом. Євроскептики вважають, що така міграція, особливо з ісламських країн, є загрозою для збереження національної ідентичності європейців та має наслідком можливість «ісламізації» Європейського континенту. Крім того, західноєвропейські держави, які витрачають значні кошти на утримання емігрантів, змушені скорочувати соціальну допомогу власним нужденним громадянам. Євроскептики виступають також за припинення подальшого розширення ЄС [14].

Слід відзначити також й поступальне зростання суперечностей з приводу актуальної міграційної політики Євросоюзу між самими його членами. Серед країн-членів ЄС, які активно виступають за перегляд загальних економічних підходів у сфері міграції та за повернення державним суб'єктам низки повноважень, які раніше були передані офіційному Брюсселю, слід назвати Італію, членів Вишеградської четвірки, насамперед, найбільш послідовних Польщу і Угорщину. Зараз при владі у Варшаві перебуває консервативна партія «Закон і справедливість» під керівництвом радикального Я. Качинського. А в Угорщині на виборах 2018 р. втретє перемогла націоналістична партія «Угорський громадський союз (Фідеш)», лідер якої В. Орбан обіймає посаду глави уряду країни ще з 2010 р.

Як відмічають польські дослідники П. Бурас і З. Вег, «Орбан і Качинський хочуть відмовитися від ідеї «Сполучених Штатів Європи», і замість цього будувати Європу національних держав, в якій суверенітет країн поважатиметься Єврокомісією та іншими країнами-членами. При цьому,

мається на увазі свобода національних урядів створювати політичну систему своїх країн на власний розсуд, без побоювань «втручання» з боку Брюсселя» [15].

Як зазначає член Європарламенту від польської правлячої партії «Закон і справедливість», радник прем'єра Я. Качинського З. Краснодербський, «після 1989 р. головною ціллю була не декомунізація, а зміна традиційної культури, – секуляризація і «деромантизація». Для цього було потрібне селективне переймання західних культурних зразків. Така європеїзація, в своїх екстремальних проявах, постала нічим іншим, як новим, менш брутальним варіантом модернізації шляхом деполонізації» [15].

Представники партій, які перебувають при владі в Польщі і Угорщині, виступають проти допуску на території своїх держав мігрантів і біженців з «країн третього світу», наголошують на необхідності збереження традиційних християнських і національних цінностей, що не відповідає «політкоректним» принципам правлячих еліт Західної Європи [16]. До того ж польські та угорські керівники негативно ставляться до ліберальної політики західноєвропейських країн щодо меншин ЛГБТ. Так, наприклад, виступаючи наприкінці квітня 2019 р. на конференції «Бути поляком – гордість і обов'язок», Я. Качинський прямо заявив: «Рух ЛГБТ і гендерний вибір загрожують нашій нації та польській державі» [17].

Все викладене, включно з нещодавною судовою реформою в Польщі, засудженою Єврокомісією як «антидемократичною», призвели до звинувачень Польщі й Угорщини офіційним Брюсселем у порушенні демократичних принципів ЄС. Керівництво останнього запропонувало застосувати проти зазначених держав відповідні санкції, включно з їхнім позбавленням права голосу в головних органах Євросоюзу і скасуванням дотацій з його бюджету [18].

На думку деяких експертів, сучасний ЄС у своєму розширенні на Схід досягнув тієї межі, коли подальше збільшення числа його членів призводитиме лише до прогресуючого зменшення ефективності цієї структури, до її організаційної некерованості тощо. Досвід Євросоюзу свідчить, що це міждержавне об'єднання було найбільш ефективним, коли до його складу входили лише розвинені західноєвропейські країни, що мають більш-менш однакові рівні економічного розвитку та спільну культурно-цивілізаційну спадщину і спосіб життя. Деякі західні дослідники відмічають, що розширення Євросоюзу за рахунок цілої низки економічно відсталих

країн з іншим історичним досвідом, чужою культурою тощо, призвело до загострення внутрішніх економічних проблем всередині ЄС, а також до масової міграції з економічно відсталих країн до держав Західної Європи і, відповідно, до зростання конфліктів між мігрантами і корінним населенням [19].

Викладені проблеми справляють помітний вплив на зовнішню політику ЄС, роблять проблематичним його подальше розширення, зокрема, прийом в нові члени Євросоюзу західнобалканських країн, серед яких Македонія, Албанія, Чорногорія і Сербія мають офіційний статус «кандидатів у члени Євросоюзу», а Боснія і Герцеговина та самопроголошене незалежне Косово – статус «потенційних кандидатів в члени ЄС». Той факт, що рівень розвитку економіки і демократії в цих державах не відповідає високим європейським стандартам, характерними для них є високий рівень корупції та наявність гострих міжетнічних суперечностей (наприклад, сербсько-албанський міжетнічний конфлікт довкола Косово), відіграє, безумовно, свою негативну роль.

Водночас, непроста внутрішня фінансово-економічна ситуація в самому Євросоюзі є, на наш погляд, більш вагомою причиною наявних негараздів. Як відомо, нові, менш розвинені країни-члени Євросоюзу мають право на отримання фінансової допомоги з бюджету і структурних фондів ЄС. Основними платниками останніх виступають Німеччина та інші провідні західноєвропейські держави, які самі переживають нині серйозні фінансово-економічні труднощі та не готові нести додатковий фінансовий тягар, пов'язаний з подальшою європейською інтеграцією нових членів.

Ідея подальшого розширення ЄС (принаймні, в найближчі роки) не знаходить підтримки з боку більшості впливових учасників Євросоюзу, зокрема, Франції та країн Північної Європи. Так, наприклад, як заявив у цьому зв'язку глава французької держави Е. Макрон, спочатку слід провести глибоке реформування самого ЄС задля його зміцнення й поглиблення інтеграції між його членами [20]. На саміті ЄС, який відбувся 30 червня 2019 р. у Брюсселі, Е. Макрон знову підтвердив свою попередню позицію щодо розширення ЄС. Він заявив наступне: «Я скептично ставлюсь до тих, хто говорить, що майбутнє Європи полягає в подальшому розширенні, в той час, як ми не можемо досягти порозуміння між 28-ма країнами-членами. І я ще раз наполегливо підкреслюю, що виступаю проти будь-яких форм розширення ЄС доти, доки ми не проведемо інституційних реформ» [21].

Таким чином, зараз в «черзі на прийом» до ЄС стоять балканські країни, які мають право претендувати на членство, записане у відповідних угодах про асоціацію. Якщо їх колись приймуть в Євросоюз, то після такого кроку триватиме довгий період їхньої адаптації до високих європейських стандартів, впродовж якого буде складно очікувати нового потенційного розширення ЄС.

Видається, що Україна, яка має з Євросоюзом поглиблену Угоду про асоціацію без чіткого визначення своєї європейської перспективи, може бути прийнятою в ЄС за найбільш оптимістичного сценарію лише після країн Західних Балкан.

Вищевикладене дозволило нам зробити наступні висновки:

1. Результати функціонування ЗВТ між Україною та ЄС засвідчує, що українська сторона в цьому зовнішньоекономічному режимі має негативне торговельне сальдо, а українському експорту до ЄС притаманний низькотехнологічний характер, який складається переважно із сировини, напівфабрикатів і аграрної продукції. Приватні інвестиції, як національні, так й іноземні, спрямовані, головним чином, у сферу торгівлі, послуг, фінансовий сектор або у виробництво традиційних товарів середнього технологічного рівня, вони мало сприяють розвитку сучасних інноваційних і високотехнологічних секторів в економіці України.

2. Ефективним засобом для України провести свою модернізацію, скоротити постійно зростаючий економічний і технологічний відрив від розвинених держав світу могло б стати застосування такої соціально-економічної моделі, яка передбачає активне державне регулювання ключових процесів у національній економіці, державну підтримку вітчизняних товаровиробників, політику обмеження некритичного імпорту, заходи валютного і фінансового контролю з метою запобігання відтоку капіталів за кордон, надання сприяння розвитку як державного, так і приватного сектору української економіки.

3. Зміцнення і розвиток державного виробничого сектору може бути запорукою того, що країна не втратить своєї економічної незалежності. В цьому зв'язку, до процесу приватизації слід підходити з більшою обережністю. Досвід неоліберальних реформ в 90-х рр. показав, що приватизація не є панацеєю розв'язання існуючих проблем, а здатна, навпаки, призвести до занепаду цілих галузей промисловості.

4. Питання перспектив членства Україні в Євросоюзі залежить не

стільки від її успіхів чи невдач на шляху розвитку демократії та економіки, скільки від того, як будуть вирішуватися всередині ЄС ключові проблемні питання.

Внаслідок своїх внутрішніх проблем Євросоюз не здатен на сьогодні виступити активним гравцем на пострадянському просторі, забезпечити масштабну фінансово-економічну допомогу країнам колишнього СРСР – суб'єктам чинних угод про асоціацію з ЄС на кшталт наданої свого часу фінансової підтримки низці центральноєвропейських держав. Таким чином, асоціація і зона вільної торгівлі з Євросоюзом навряд чи здатні розв'язати головні економічні проблеми України, що здебільшого залежатиме від неї самої.

5. В стосунках з ЄС необхідно виходити, перш за все, з національних інтересів України, а якщо захист українських пріоритетів входить в протиріччя з Угодою про асоціацію, то в ході консультацій з офіційним Брюсселем слід наполягати на перегляді положень тієї чи іншої статті документа. Адже Угода про асоціацію розроблялася впродовж майже 10-ти років, і деякі її положення на даний час вже не відповідають сучасним проблемам і викликам, з якими зіштовхується економіка України. Разом з тим, і самі країни-члени ЄС періодично запроваджують протекціоністські заходи у сфері своїх національних економік, захищаючи власні інтереси, порушуючи тим самим умови Угоди.

6. У дослідженні Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України робиться цілком слушний висновок, що «обмеження доступу до традиційних експортних ринків спонукає до географічної диверсифікації експорту української продукції, готовності до змін кон'юнктури на міжнародних ринках та пошуку нових перспективних ринків збуту» [4]. На нашу думку, цей висновок підтверджує, що Україні, зберігаючи стратегічний курс на євроінтеграцію, потрібно одночасно проводити більш гнучку зовнішньоекономічну політику, розвиваючи торгівельні стосунки з різними країнами світу.

Використані джерела та література:

1. Торговельне співробітництво між Україною та ЄС у 2018 році. 17.07.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=7b3ceebd-64a3-4f82-b485-2db69b1f60a9>
2. Саливон С. Внешняя торговля в 2013-2018 гг. Украина практически не смогла

- компенсировать потери на рынке РФ другими направлениями. – [Электронный ресурс]: <https://novavlada.info/gosudarstvo/stati/ekonomika/vneshnyaya-torgovlya-v-2013-2018-gg-ukraina-prakticheski-ne-smogla>
3. Степан Кубів: За перше півріччя 2019 року частка українського експорту товарів до країн ЄС становить 42%. 28.08.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a4271bc9-9d8f-4052-b4a8-197bf4559a2a&title=StepanKubiv-ZaPershePivrichchia2019-RokuChastkaUkrainskogoEksportuTovarivDoKrainsStanovit42->
 4. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України. 20.11.2017. – [Электронный ресурс]: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=200fad70-119d-4769-b8b2-287e6a94f8d2&title=TendentsiiRozvitkuZovnishnoiTorgivliUkraini>
 5. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності / Державна служба статистики. – [Электронный ресурс]: www.ukrstat.gov.ua
 6. Из Украины за год вывели дивиденды на \$3,3 миллиарда. 25.01.2019. – [Электронный ресурс]: https://biz.censor.net.ua/news/3108288/iz_ukrainy_za_god_vyveli_dividendy_na_33_milliarda
 7. Панченко Ю. Помощь Косюку или шанс для нового правительства: что принесет первый пересмотр Соглашения об ассоциации. Европейская правда. 01.08.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/08/1/7099146/>
 8. Buras P. Vor einer historischen Probe. // Osteuropa. – 2016. – Heft 1-2. – S.177-190.
 9. Schulz J. Peripherer Kapitalismus // Osteuropa. – 2010. – №6. – S.47-60.
 10. Plociennik S. Auswege aus Polens Entwicklungsfalle/Sebastian Plociennik // Osteuropa – 2016. – Heft 6-7. – S.67-81.
 11. Доноры и иждевнцы ЕС: как формируется и распределяется бюджет. – [Электронный ресурс]: <https://golos.io/@romapush/donory-i-izhdivency-es-kak-formiruetsya-i-raspredelyaetsya-byudzhet>
 12. Bershidsky L. How the EU plans to punish Hungary and Poland. 18.01.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-01-18/how-the-eu-plans-to-punish-hungary-and-poland>
 13. Grosse G. T. What's With the EU? Considerations After 15 Years of Polish Membership. 22.05.2019. – [Электронный ресурс]: <https://warsawinstitute.org/whats-eu-considerations-15-years-polish-membership/>
 14. Brak N., Startin N. Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream // International Political Science Review. – 2015. – Vol.36. – № 3. – P. 239-249.
 15. Buras P., Vegh Z. Stop, Brussel! Polen und Ungarn in der Europaischen Union // Osteuropa. – 2018. – Heft 3-5.
 16. Lang K.-O. Zwischen Ruckbesinnung und Erneuerung // Osteuropa. – 2016. – Heft 1-2. – S.61-78.
 17. «Импорт ЛГБТ угрожает нашей нации» – лидер правящей в Польше партии. 25.04.2019. – [Электронный ресурс]: eadaily.com/ru/news/2019/04/25/import-lgbt-ugrozhaet-nashey-nacii-lider-pravyashchey-v-polshe-partii
 18. Parliament votes to trigger Article 7 sanctions procedure against Hungary. 12.09.2018. –

- [Електронний ресурс]: <https://p.dw.com/p/34k9I>; Bayer L. European Parliament backs plan to link EU funds to rule of law. 17.01.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.politico.eu/article/budget-hungary-poland-rule-of-law-european-parliament-backs-plan-to-link-eu-funds/>
19. Appenzeller G. Als hatte man aus der letzten Osterweiterung nichts gelernt. 06.02.2018. – [Електронний ресурс]: <https://www.tagesspiegel.de/politik/eu-beitritt-von-serbien-und-montenegro-als-haette-man-aus-der-letzten-osterweiterung-nichts-gelernt/20929596.html>
20. Macron bestimmt den Gang der Diskussion. 18.04.2018. – [Електронний ресурс]: <https://www.tagesspiegel.de/politik/casdorffs-agenda-macron-bestimmt-den-gang-der-diskussion/21186418.html>
21. Lough R. Size matters: France deflates EU enlargement aspirations. 02.07.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.reuters.com/article/us-eu-enlargement/size-matters-france-deflates-eu-enlargement-aspirations-idUSKCN1TX2AA>

УДК 94:341.317(47+57)

Кордун О. О.

«НЕВИЗНАНІ РЕСПУБЛІКИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Аналізуються причини і механізми використання Росією т.зв. «невизнаних держав» пострадянського простору для реалізації своїх геополітичних амбіцій.

Ключові слова: невизнані держави, пострадянський простір, збройні конфлікти, Росія.

Кордун А. А. «Непризнанные республики» как инструмент гибридной агрессии России на постсоветском пространстве

Анализируются причины и механизмы использования Россией т.н. «непризнанных государств» постсоветского пространства для реализации своих геополитических амбиций.

Ключевые слова: непризнанные государства, постсоветское пространство, вооруженные конфликты, Россия.

Kordun O. O. «Unrecognized republics» as a tool of Russian hybrid aggression in the post-Soviet space

The article analyzes the reasons and mechanisms of use of the so-called "unrecognized states" in the post-Soviet space by Russia for the purpose of realization their geopolitical ambitions.

Keywords: unrecognized states, post-Soviet space, armed conflicts, Russia.